

БАЛКАН – ИЗАЗОВИ, РИЗИЦИ И ПРЕТЊЕ

Игор Баришић, Мирослав Талијан и Хатица Бериша¹
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Извесно је да безбедност у Европи тренутно нигде не представља толики изазов колико на простору Балкана. Промене које су се током протеклих година десиле у региону довеле су до тога да се тежиште безбедности помери са појмова и концепата који су искључиво војне природе. Те тенденције су нарочито видљиве у земљама региона Балкана које су на различитим нивоима укључења у европске економске и безбедносне токове. Почетак двадесет првог века одликују позитивне тенденције смиривања ратних жаришта у региону, али је Балкан и даље суочен са бројним изазовима, пре свега са организованим криминалом, корупцијом, претњом територијалном интегритету појединих држава, политичким немирима, као и са угрожавањем елементарног права на живот у миру.

Тежња региона је да очува мир и спречи избијање криза које могу довести до рата, као и да обезбеди сарадњу у области безбедности, међусобно уважавање и толеранцију, као и убрзан економски и друштвени развој. Међутим, може се с правом поставити питање да ли постоји интерес „великих светских играча“ за потенцијалним кризним жариштем. Балкан је одувек важио за „лако запаљив“ регион. То питање је у сваком случају оправдано, јер изазивање криза и управљање њима представља основу доминације и остваривања интереса великих сила или оних које то желе да постану.

Кључне речи: Балкан, Косово и Метохија, изазови, ризици, претње, организовани криминал, верски екстремизам

Увод

Балкан као регион одликује посебан геоисторијски и друштвено-културни динамизам. Природна, историјска, културна, етничка, верска, језичка, друштвена и политичка разноврсност Балкана представља аутентичну и значајну предност за претварање и преобликовање региона. Балканско полуострво често се сматра једним од највећих попришта историје. Вековима је било под утицајем спољних фактора који нису допринели остварењу интереса његових становника, већ напротив – значајно су погоршали унутарбалканске односе.

Балкан је регион у коме су победе извојеване у ратовима претворене у дипломатске поразе. Остаје да се види колико је у региону Балкана утицај великих сила био катастрофалан за његове становнике, односно како су тзв. „древне мржње“ и

¹ Др Хатица Бериша, hatidza.berisa@mod.gov.rs

„племенска непријатељства” често била подстицана од неуких дипломата из далеких центара који су стварали државе, делили народе и прекрајали границе – са смртоносним последицама. Западњаци, генерално лоше обавештени о балканским питањима, одушевљени су, али понекад и заплашени Балканом. Ипак, Балкан, као посебна мешавина народа и вера, са великом културном, етничком, верском, друштвеном, привредном и географском разноврсношћу, има другу примамљиву, непознату страну, која га чини узбудљивом дестинацијом за уживање, са древним налазиштима, највећим остварењима средњовековног и оријенталног градитељства, као и изванредним сведочанствима владавине Хабзбурга, јединственом балканском гастрономијом, што све скупа чува наизглед непромењени дах прошлости.

Слика 1 – Географска карта Балкана

Државе које данас чине Балкан су Грчка, Албанија, Македонија, Бугарска, Румунија, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина. У географском смислу „европске Турске”, мало подручје око Истанбула представља део Балкана. Неки научници такође Хрватску сматрају делом балканског региона. Балканско полуострво, протежући се од југоистока континенталне Европе, између Алпа и њеног копненог дела и Блиског Истока, обилних шума, вода и планина, удаљених и мирних места, дуго је сматрано неприступачним. Ту су Шар-планина, Пиндске планине и Динарски Алпи, које се пружају из правца севера према југу, као и планине Балкан, Олимп и Родопи, са истока према западу, које скривају просторе горостасне врлети висине до 3.000 метара.

Већи део балканског региона густо је пошумљен, док су равнице погодне за пољопривреду и производњу обиља хране. Балкан је испресецан речним долинама, које чине Дунав, Морава, Вардар, Нишава, Тимок, Ибар, Топлица и Дрим и отварају проходне путеве из правца севера и југа. Од свих река Балкана Дунав је најзначајнији, како по својој дужини, тако и по историјском богатству. Балканске реке усекле су у стенама уске клисуре, повезане пространим и плодним котлинама у којима се одувек производи хра-

на врхунског квалитета и укуса. Планински врхови богати су рудама, које су сировинска база за развој металургије и подстицај трговине. Погодна плодна подручја и друга природна богатства Балкана стимулисале су разне цивилизације од најранијег доба.

Предримско племе Дардана населило је централна подручја Балкана још у праисторији. На идентитет и поделе народа утицала је бурна историја претежно брдско-планинског региона. Народи који насељавају Балкан потичу од мноштва различитих етничких група, бројних племена и цивилизација, који су се вековима мешали и стапали. Тај део Европе је једно од најмешовитијих етничких, верских и културних географских подручја. Балкан је место додира латинских и грчких византијских корена, измешаних и међусобно прожетих од памтивека, те је тешко одредити који су од бројних утицаја омогућили тако јединствену мешавину култура. Због тако разноврсног састава становништва о региону Балкана се говори као о типично мултиетничком и мултикултуралном подручју. Балкан је регион у којем се преплићу сводови бројних цивилизација – ислама, православља и римокатоличанства, где је вишекултуралност упоредо значила богатство и изазов за дијалог и тумачење култура, као и у неком временском периоду – разлог за сукобе.

Потоња тенденција је била доминантна у историјским ситуацијама када су велике силе инструментализовале културне, етничке и верске разлике Балкана, тј. које су политика Балкана или спољашње политике користиле ради остваривања својих посебних геостратешких интереса. У тим историјским периодима културна, етничка и верска разноликост од мостова сарадње и богатства претваране су у границе и додатне разлоге за сукоб током многих генерација. Стога не чуди што је један од највећих писаца Балкана нобеловац Иво Андрић, као познавалац духовног живота и односа у региону, писао о Балкану користећи метафоре попут тамног вилајета, проклете авлије, моста на Дрини, односно подручја где се различити светови сусрећу и сукобљавају. Балкан је такође подручје у коме се истиче нарцисоидност малих различитости и где љубав и страст достижу крајност.

Безбедност на Балкану крајем 20. и почетком 21. века

За боље схватање изворишта геополитичке нестабилности данас неопходно је указати на неколико значајних историјских догађаја који су пресудно утицали на безбедност већине држава на простору Балкана и осврнути се на проблеме који се испољавају као изворишта нестабилности. У последњој деценији прошлог века дошло је до важних промена у међународним односима, толико великим да се може говорити о процесу формирања новог система односа у свету.

У основи тих збивања су два кључна момента: прво, унутрашње друштвене промене у низу земаља, пре свега у бившем СССР-у и Источној Европи, довеле су до урушавања социјализма и нестанка блоковске поделе света; друго, значајан пораст улоге фактора економског, технолошког и информатичког развоја, чиме је делом промењена улога класичних војнобезбедносних фактора у политици држава, а јачање међузависности довело је до кориговања појмова безбедности и суверенитета. Резултат тих промена јесте чињеница да се данас налазимо у периоду трансформације целокупног система савремених међународних односа, што укључује и редифинисање концепта националне и међународне безбедности.

Слика 2 – Политичка карта Балкана

Промене у Источној Европи и бившем СССР-у извеле су на историјску сцену низ супротности и интереса који су у ранијем периоду били мање или више контролисани, попут међунационалних односа, граничних питања, положаја националних мањина и сл. У контексту такве стварности отпочели су процеси европских интеграција, у средишту којих је Европска унија, али и распад бивше Југославије и неких држава источног блока.

Специфични услови настанка, пре свега балканских земаља, још једном су показали да се нерешена питања прошлости морају једном решити, јер представљају стални извор нестабилности. Сви сукоби у прошлости имали су за циљ национално уједињење, али испреплетаност животног простора балканских народа и интереса великих сила нису омогућили задовољење националних аспирација. Највећи национални снови остали су недосађани и привремено скрајнути, углавном као компромис између великих сила. Стога не чуди да је безбедност Балкана била значајно угрожена ратним сукобима на простору бивше Југославије, јер тим су ратом истовремено оживљени и заоштрени темељни безбедносни проблеми Балкана и започет је коренит процес политичких и економских реформи.

Суштински проблем региона био је у томе што је његов мултинационални карактер био у супротности са амбицијама политичких елита које су желеле да створе националне државе.² Из тог разлога у мултиетничким државама, као што су Србија, Босна и Херцеговина (БиХ), Македонија, стално постоји опасност од

² Славољуб Б. Шушић, Б. С.: *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд, 2004, стр. 318.

избијања етничких сукоба, у чему може бити епицентар будуће нестабилности Балкана. Једностраним проглашењем независности Косова и Метохије, као и признањем његове државности, пре свега, од САД, земаља Западне Европе и суседа, може тај простор да учини дуготрајним фактором нестабилности у региону. Нема сумње да савремена криза на простору Босне и Херцеговине има све карактеристике сложене међународне кризе, што се показало по ко зна који пут на свим досадашњим састанцима релевантних политичких представника народа приликом разматрања предлога промена Устава БиХ. Том приликом представници три конститутивна народа још једном су потврдили да не постоји заједнички став о питању будућности БиХ. Македонија је суочена са више проблема на пољу безбедности, од самог имена државе које јој оспорава Грчка, територијалних претензија Бугарске, питања граница, као и албанских територијалних претензија. У настојању да умањи ризике, македонско државно руководство настоји да обезбеди гаранције за безбедност залажући се за политичке и војне интеграције у колективне системе безбедности и одбране.

Такође, још увек су присутне несугласице између Грчке и Турске у вези са деловима територије и акваторије за које обе стране сматрају да им по неком основу припадају. Истицање права на делове копна и мора кулминира после открића значајних количина нафте у подморју Егеја у последњој деценији 20. века. Услед тих спорова затегнутост у односима између тих држава понекад је достигала и критичну тачку, претећи да прерасте у оружани сукоб, али захваљујући чињеници да су обе државе чланице НАТО-а до њега није дошло. Економска криза којом је погођена Грчка и проистекли проблеми са опстанком еврозоне отварају нове могућности за конфликте и тешкоће у одржавању стабилне регионалне безбедности.

Без обзира на уложене напоре, може се рећи да простор Балкана још увек није економски, политички и безбедносно конституисан као хомоген регион. Новија историја говори да је Балкан безбедносно запуштен регион.³ Тиме се хоће рећи да ниједан од основних узрока за учестала међусобна сукобљавања и ратовања између локалних народа и држава, окупљених силом географије и историје на простору Балкана, није трајно отклоњен.

У крајњем, то је последица међусобног деловања два битна чиниоца. С једне стране, чињеница да је модерна историја простора Балкана текла под пресудним утицајем спољних сила, док су локални актери били углавном само учесници сукоба, али нису могли пресудно да утичу на њихов коначан исход. С друге стране, народе Балкана углавном су само сустизале, и то независно од њихове воље, последице великих историјских догађаја у Европи и свету. То је један од кључних разлога што они данас још увек решавају државне и националне проблеме заостале из два претходна века.

Наравно да су велике силе себи давно присвојиле право да војно и политички интервенишу у зонама својих стратешких интереса. Потреба локалних актера за спољним гаранцијама безбедности и жеља великих сила да постигну стратегијске циљеве најчешће су се завршавали претварањем великих сила у војно-политичке туре неограниченог мандата.

³ East West Institute, *Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010*. Београд, 2002, стр. 83.

Како се већина држава на простору Балкана још увек налази у фази постсоцијалистичке транзиције и опоравка након оружаних сукоба, а има за прокламован циљ достизање демократских вредности савременог друштва, јасно је да су још увек присутни безбедносни ризици. То пре свега јер на релативно малом простору живи десет народа и више етничких група (припадника три највеће конфесије), са још увек присутним осећањем појединих народа да им је учињена „неправда“ после разграничења државних територија под утицајем великих сила. Етничка структура и испреплетаност животног простора најбоље се види на слици 3.⁴

Слика 3 – Етничка структура

Актуелни безбедносни изазови у региону

У научним приступима нема сагласности о једној општеприхваћеној класификацији извора, носилаца и облика изазова, ризика и претњи безбедности, с обзиром на постојање великог броја међузависних појава које се уплићу у природу претњи безбедности. Скоро све земље на Балкану у својим безбедносним и одбрамбеним стратегијама готово истоветно су дефинисале изазове, ризике и претње безбедности.

⁴ Извор: <http://bs.wikipedia.org/>

Најважнији изазови по безбедност региона Балкана условно се могу поделити на: одбрамбено-војне, економске, изазове социјалног и демократског развоја, демографске изазове и изазове по животну средину.⁵

Одбрамбено-војни изазови обухватају глобалне и регионалне војне конфликте, војну агресију и унутардржавне спорове који подразумевају употребу војних снага. Историја на овим просторима огледала се кроз честа оружана сукобљавања између или унутар држава. Најчешће су оружани сукоби били подстицани од великих сила, али су народи Балкана и сами у томе видели своје шансе за различите аспирације.

За разлику од војних изазова, ризика и претњи по безбедност који су доминирали кроз историју, карактеристика невојних је да су нетрадиционални, асиметрични и да немају јасну организациону структуру, непредвидљиви су, несистематични, транснационални и глобални. У својим безбедносним и одбрамбеним стратегијама земље Балкана увиђају могућност избијања ратних сукоба, али са мањом вероватноћом.

Економски изазови су, између осталог, недостатак инфраструктуре, енергетска нестабилност, висока незапосленост, сиромаштво, нестабилност страних улагања, економска неједнакост, сива економија. Свакако да нестабилна безбедност у дугом историјском периоду није дозволила да се земље Балкана развију и постигну економску самосталност и конкурентност

Изазови социјалног и демократског развоја су социјална нестабилност, недостатак институционалне контроле, недовољна изграђеност јавних служби, корупција, илегалне миграције, велики број избеглица и интерно расељених лица и људска права, права мањина, етничких и религијских заједница.

Демографски изазови безбедности огледају се у значајном паду наталитета једних и прираштају становништва других народа, што дугорочно доводи до измене националне структуре на одређеним подручјима. Неравномеран развој испразнио је поједине регионе и становништво довео у ситуацију да се групише у регионалне центре који својом инфраструктуром не одговарају толиком броју људи.

Изазови по животну средину оптерећују нашу планету, као што су рупе у озонском омотачу, глобално отопљавање, природне катастрофе и техничко-технолошке несреће.

Поред ових, регион има и посебне изазове као што су индустријско загађење, загађење вода, скупљање и одлагање отпада, деградација земљишта итд.

Безбедносни приоритети земаља региона Балкана

Региону Балкана је кроз векове припадала крајње неповољна позиција. То је простор на којем су се догађале многе поделе и сукоби попут раскола хришћанства, судара ислама и хришћанства, односа великих сила, блоковске поделе. Спољни утицаји оставили су дубоке корене на односе међу народима тог региона и њихово понашање према другим земљама. Преплитање интереса великих сила у региону било је кључно за нестабилност региона, пре свега због значајног геополитичког и војностратегијског положаја – Балкан има изузетан значај као копнени, поморски и ваздушни мост између, Европе, Азије и Африке.

⁵ Извор: предавање у Школи националне одбране, пук. др Катарина Штрбац, 2012.

Регион Балкана карактерише изразито мултинационални и мултиконфесионални састав становништва, тешко друштвено-историјско наслеђе, чести ратови и промене граница, он је био и остао важно транзитно подручје и чвориште раскршћа транзитних праваца исток-запад и север-југ, има константно привредно-економско заостајање у развоју у односу на друге европске регионе. Регион је суочен са нестабилношћу и изазовима, ризицима и претњама које угрожавају укупну стабилност земаља Балкана, односно безбедност региона у целини је недељива јер нестабилност у једној земљи региона обавезно изазива нестабилност у целом региону, па и шире.

Имајући у виду наведене изазове, ризике и претње по регион, неопходна је заједничка акција свих земаља региона и шире на њиховој превенцији и спречавању, и то пре свега кроз дијалог и изградњу поверења међу земљама региона којима би се решавала спорна питања међу државама, поготово што већина жели интеграцију у европске и евроатлантске институције, пре свега у Европску унију.

Питања која треба да буду у центру пажње дугорочних интереса земаља региона и међународних актера (САД, ЕУ и Русија) ради очувања безбедности су пре свега организовани криминал, илегална трговина наоружањем, трговина наркотицима, илегалне миграције, границе и друга отворена питања као што су ратни злочини и помирења, питање мањина.

Завршетком хладног рата, имплозијом Совјетског Савеза и убрзавањем процеса глобализације настале су суштинске промене у политичкој и безбедносној архитектури међународног система. Утицај држава је ослабио, а недржавне транснационалне, међународне и регионалне институције и организације постали су релевантни актери у међународним односима. Природа и перцепција претњи се променила. Промена са поларизованог на глобализовано окружење умањила је ризик од глобалног сукоба и међудржавних конфликта.

С друге стране, свет се суочио са нарастајућом плимом унутардржавних сукоба и етничких конфликта, масовним миграцијама и присилним исељавањима, експанзијом тероризма и организованог криминала, све већим социјалним раслојавањима и ширењем екстремног сиромаштва, маргинализацијом група и заједница, деградацијом животне средине, појавом нових заразних болести попут ХИВ-а/AIDS-а или птичијег-свињског грипа.

Истовремено, поменуте промене на глобалном нивоу различито су утицале на поједине делове света, а посебно на Европу. Идеолошки, политички и економски потрес покренут падом Берлинског зида, распадом Совјетског Савеза и нестанком Варшавског пакта, манифестовао се у Источној и Средњој Европи променом комунистичких режима и успостављањем младих демократија, као и мирном дезинтеграцијом Чехословачке.

С друге стране, у Југоисточној Европи, односно у региону Балкана, те промене су биле много бурније. Нестанак биполарног света пореметио је постојећу равнотежу снага на Балкану, што се посебно одразило на Југославију. Нестанком идеолошке стеге пробудиле су се старе верске и етничке нетрпељивости, инспирисане и подстакнуте од националистички оријентисаних локалних елита, а потпомогнуте неразумевањем и незаинтересованошћу међународне заједнице, које су деведесетих година врло брзо прерасле у крвав сукоб.

Сукоб на Балкану, према тврдњама међународне заједнице, завршен је 2008. године, потпуном дезинтеграцијом Југославије, протеривањем 400.000 Срба из Хрватске и са Косова и Метохије, закључивањем Дејтонског, Кумановског и Охридског споразума и самопроглашењем такозване „Републике Косово”.

Данас је актуелна спољнополитичка и безбедносна ситуација на Балкану стабилна, али и врло осетљива. Лоше наслеђе оружаних сукоба на простору бивше Југославије оставило је дубоке трагове на међудржавне односе у региону Балкана, посебно у његовом западном делу.⁶ Проблеми разграничења, статуса и повратка избеглица, ратних злочина и тужби пред Међународним судом правде у Хагу, поједина питања сукцесије имовине бивше Југославије и даље оптерећују односе држава Западног Балкана.

Међутим, приметно је побољшање билатералних односа између држава у региону, који се генерално крећу узлазном путањом још од 2000. године. Утицај Европске уније кроз Процес стабилизације и придруживања био је пресудан у мотивисању држава у региону да нормализују своје односе и реше се одређеног баласта прошлости.⁷

Са друге стране, одређена настојања међународне заједнице да се кроз сарадњу држава у региону са Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију и притисак на националне судске и извршне власти интензивира кључан сегмент процеса помирења на Балкану није дао очекиване резултате. Судска пракса коју је Трибунал примењивао, као и последње пресуде пред овим судом, бациле су врло велику сенку сумњи на његову непристрасност и објективност.⁸ У региону, у појединим државама, али и делу међународне заједнице и даље постоји мањак политичке воље да се одређени ратни злочини процесуирају,⁹ а злочинци изведу пред лице правде.

Међутим, комплексност једног броја пре свега унутрашњих проблема држава у региону носи потенцијал заоштравања односа и могућност оружаних конфликта. Покушај ревизије одредаба Дејтонског споразума, који би нарушио интересе било ког конститутивног народа, и даље представља опасност за дестабилизацију безбедносне ситуације у Босни и Херцеговини и њен формални опстанак. Слабост државних институција, економски проблеми и политичка нестабилност представљају социјални миље који додатно заоштрава кризни потенцијал у региону.

Такође, решења која су стране у сукобу, под притиском међународне заједнице, прихватиле Дејтонским, Кумановским и Охридским споразумом, далеко су од идеалних и имали су за последицу отварање бројних политичких и безбедносних питања. Овде ћемо напоменути само она која су се, по нашем мишљењу, показала дискутабилним и која се данас одржавају на безбедност региона:

- питање самопроглашене републике Косово и албанско национално питање,
- питање етничког и верског екстремизма,
- питање организованог криминала.

⁶ Драган Ђукановић, „Западни Балкан: Од сукоба до евроинтеграција“, *ФПН Годишњак 2009*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 495.

⁷ Исто, стр. 496.

⁸ Говор Томислава Николића на генералној скупштини УН поводом расправе о МКТЈ, 11. 4. 2013. године.

⁹ Еулекс има информације о „жутој кући“. Портпаролка Еулкса Карин Линдал изјавила је да та информација има информације о постојању такозване „жуте куће“ и логора на северу Албаније, где су мучени и убијани отети Срби, те да тужиоци прикупљају нове информације како би се утврдило да ли постоје довољно јаки докази да се покрене истрага о томе. Линдал је за *Дојче веле* рекла да званичне истраге Еулкса још нема и да ће након што буду прикупљени сви подаци бити донета одлука да ли истрага може да се покрене. Портпаролка Еулкса је истакла да та врста злочина не може да се реши без регионалне сарадње, додајући да шеф Еулкса Ив де Кермабон због тога путује по региону и иницира сарадњу. [www.rts.rs/Dosije "Zuta kuca":](http://www.rts.rs/Dosije/Zuta_kuca/) *Haški tribunal unišio dokaze*, 12. 6. 2012.

Питање самопроглашене републике Косово и албанско национално питање

Након повлачења српских безбедносних снага са Косова и Метохије јуна 1999. године и доласка међународних трупа, дошло је до наглог погоршања политичке и безбедносне ситуације на том простору. Терор над српским и неалбанским становништвом спровођен је константно и поред присуства КФОР-а и УНМИК-а, да би 2004. године кулминирао у масовни прогон преосталог неалбанског становништва (протерано, повређено и убијено, попаљене куће, цркве и манастири).¹⁰

Данас, и поред напора које предузимају ЕУЛЕКС и КФОР, безбедносна ситуација је стабилна али врло осетљива. Из безбедносних разлога неалбанско становништво живи у изолацији, у енклавама, са ограниченом слободом кретања и суженим могућностима за несметан живот и рад у овој покрајини. Повратак расељених лица, поред напора које предузимају међународна заједница, Влада Републике Србије и привремене институције косовских Албанаца на Косову и Метохији, одвија се врло споро, уз велике потешкоће (до сада се вратило само 2.000 Срба, у односу на 240.000 расељених).

Променом власти у Републици Србији 2012. године, Влада Републике Србије покренула је нову иницијативу за решавање проблема Косова и Метохије. Преговори између Београда и представника привремених институција из Приштине почели су 19. октобра 2012. године, а интензивирани су у првој половини 2013. године. Вођени су на највишем политичком нивоу, уз посредовање високог представника за спољну и безбедносну политику Европске уније Кетрин Ештон. Након 11 рунди преговора постигнут је Споразум о стабилизацији односа Београда и Приштине, после чега су уследили технички преговори на имплементацији споразума (у току је шеста рунда преговора).

Проблеми у имплементацији Бриселског споразума, с једне стране, могу се наћи у неповерењу локалног српског становништва које живи на КиМ у албанске институције, посебно снаге безбедности и органе судских власти. Такође, постоји неповерење српског локалног руководства у гаранције Владе Републике Србије по питању њихове безбедности. С друге стране, албанске привремене институције настоје да кроз сам процес имплементације Споразума измене његове суштинске одредбе, односно наметну њихова решења (примена косовских закона, успостављање институција на северу Косова, спорови у оквиру телекомуникација и електропривреде и слично). Србија је прихватила дијалог са Приштином, уз посредовање Европске уније, на високом политичком нивоу, у доброј вери и са жељом да се пронађу одржива и дугорочна решења у интересу обе стране. Такође, Србија кроз те преговоре тежи изналажењу споразумног и свеобухватног решења за Косово и Ме-

¹⁰ Прогон је трајао од 17. до 19. марта 2004. и у њему је убијено 12 Срба, уништено десет јавних зграда, од школа до болница, порушено 900 српских и ромских кућа и станова. Из села Свињаре код Косовске Митровице, као и из села Слатине код Вучитрна, протерани су сви Срби. Шест градова и десет села је, после погрома, постало етнички чисто, „бесрбно“. Уништавана су српска гробља и матичне књиге. Укупан број протераних износио је 3.870 лица. Више од 900 људи било је претучено или тешко повређено. Уништено је и оштећено 35 цркава и манастира, од чега их је десет било од посебног значаја: од манастира Девича, из 15. века, преко задужбине краља Милутина, Богородице Љевишке, до старе зграде призренске Богословије. <http://www.standard.rs/vladimir-dimitrijevic-pouke-17.-marta-2004.-godine.html>

тохију, које би представљало чврсту основу за изградњу трајног мира и достизање пуне безбедности за све људе који живе на КиМ.

Србија је свесна чињенице да је већи број земаља чланица Уније признао независност Косова (22 државе од 27 чланица), као и да је дата препорука Европске комисије да и остале чланице признају независност. У том контексту она веома поштује принципијелни став Грчке, Шпаније, Румуније, Словачке и Кипра, као чланица Европске уније које нису признале независност Косова, које су остале доследне поштовању суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије, обавези која произлази из Повеље Уједињених нација.¹¹

Даље признавање независности самозване републике Косова може имати несагледиве последице по безбедност Балкана. Косово и Метохија данас представља извориште регионалних изазова, ризика и претњи због константне етничке подељености и тензија, као и високог степена корупције и криминала. На безбедносном плану одржава се достигнути ниво крхке стабилности, коју и најмањи инцидент може да поремети. И даље се региструју напади на Србе и неалбанско становништво, као и на имовину Србије на КиМ. Организовани криминал је део политичког и безбедносног апарата који је на Косову присутан од 1999. године.¹²

Недавно промовисање идеје о природној Албанији председника Албаније Сали Берише, недвосмислено показује аспирације албанског националног корпуса о свеалбанском уједињењу, што у региону Балкана ствара додатне политичке тензије у суседним државама – Македонији, Црној Гори, Грчкој и Србији (уклањање споменика у Бујановцу, петиција за смењивање македонског министра одбране).

Питање етничког и верског екстремизма на Балкану

Крвави сукоби на просторима Хрватске, Босне и Херцеговине, Косова и Метохије деведесетих година прошлог века, као и сукоби у Македонији 2001. и 2004. године, допринели су порасту међуетничких тензија, као и развоју етничког и верског екстремизма на Балкану.

Стабилизација политичких и безбедносних прилика на простору бивше Југославије није донела истинско помирење међу народима Западног Балкана. У појединим сегментима друштва на просторима бише Југославије доминира национална острашћеност и шовинизам, који се испољавају кроз рад разних десничарских политичких, па чак и навијачких организација. Те организације користе сваку политичку прилику за исказивање нетрпељивости према другим етничким заједницама (протести – славља због пресуда Хашког трибунала, прослава Дана државности – Албанија, Хрватска).

¹¹ Говор Томислава Николића на 76. Генералној скупштини УН, март 2013. године.

¹² Недавно потписивање споразума о војној сарадњи Републике Албаније и Косова, који, између осталог, предвиђа и боравак припадника албанских оружаних снага на Космету и обрнуто, отворило је низ нових безбедносних питања на актуелној политичкој мапи западног Балкана. Иако се тај споразум може оценити као маркетиншки трик, пре свега Приштине, у контексту почетка имплементације војне сарадње између Тиране и Приштине, посебно због чињенице да је, у не тако давној прошлости, Република Албанија имала активну улогу у креирању нове мапе на Балкану (примедба аутора).

Такође, сукоби на простору бивше Југославије допринели су развоју верског екстремизма на Балкану, који данас поприма забрињавајуће димензије. Доласком муслиманских бораца – муџахедина на ратишта Хрватске, Босне и Херцеговине, Косова и Метохије и Македоније, као свесрдна помоћ муслиманском становништву на простору Западног Балкана од држава и друштава са простора Блиског Истока, увезен је и исламски верски екстремизам у облику веџахизма. Тај исламски фундаменталистички покрет заговара стварање изворног исламског друштва и државе на овим просторима.¹³

Озбиљност ситуације показују недавне оружане и терористичке активности веџахијских организација на простору Санџака 2007. године, покушај напада на амбасаду САД у Сарајеву 2011. године, Камп за обуку муџахедина код места Ѓњилане (КиМ) 2006. године.¹⁴

Наравно, комплексност односа држава на простору југоисточне Европе, религијске и културолошке разлике, као и један број нерешених питања у односима између појединих држава чини да тај регион може да буде изложен активностима терористичких група и да генерише политичке изазове и нестабилност. Специфични политички миље погодује да терористичке активности нађу подршку локалних милитантних екстремистичких организација, радикалних фундаменталистичких група, као и организација међународног тероризма.¹⁵ Посебну пажњу привлаче покушаји да се регион користи као

¹³ Балкан је посебно занимљив и значајан за деловање исламског фундаментализма јер се на његовом подручју укрштају бројни цивилизацијски кругови хришћанске, западноевропске и исламске цивилизације. Радикална исламска заједница настоји да границе своје цивилизације помера све више на запад, на уштрб православне и западне цивилизације. Пошто је Космет Балкан у малом, он постаје кључно средишње подручје тог сукоба различитих цивилизација и померања граница посебно после распада бивше СФРЈ. Једна од последица тог процеса је стварање прве муслиманске државе у Европи на тлу Босне и Херцеговине. Јак утицај фундаменталистичке и исламске заједнице знатно се осећа у оквиру албанске и македонске државе. (Бериша, Х.: *Политичко насиље на Косову и Метохији од 1945–2003*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Београд, 2012, стр. 190–191.

¹⁴ После ступања на снагу Дејтонског споразума многи муџахедини су склопили уговор са америчком приватном војном фирмом МПРИ. Стручњаци те фирме учествовали су у припреми ОВК. Њени трагови могу се наћи свуда где тињају конфликти – од Македоније и Косова, до Грузије. Групе повезане са Ал-Каидом са Косова и из Босне и Херцеговине снабдевају оружјем сиријске терористе, међу којима има Албанаца и Босанаца. По неким подацима, у Сирију је са Балкана од средине 2012. године већ прешло око 300 муџахедина из БиХ, Албаније, Македоније и Србије (Санџака). Међу њима има и првих погинулих. На Косову у специјалним камповима бивше ОВК обучавају се сиријски терористи, као и представници Ал Каиде из других земаља. Сиријска опозиција не крије да жели да научи од ОВК методе организације оружаног отпора против режима Башара Асада. Intermagazin.rs/Јелена Гускова, 2. 6. 2013.

¹⁵ Елдар Кундаковић, двадесет седмогодишњи младић из Новог Пазара, погинуо је 14. маја у борбама против снага Башара ал-Асада у Сирији. По ономе што је познато, страдао је непуних месец и по дана након што је отишао из Србије, у борбама за заузимање једног затвора под контролом сиријских државних снага. У порукама које су исписане на разним интернет страницама, као и на умрлици, којом су Новопазарци обавештени о смрти свог суграђанина, стоји да је „погинуо на Алаховом путу у Сирији”. Засад се само нагађа којим каналима младићи из Санџака одлазе у зону у којој је од почетка рата, према подацима Уједињених нација, страдало више од 80.000 људи. Баш као што се и нагађа ко их је могао инспирисати да се са оружјем у руци боре тако далеко од своје земље. Када је о Елдару Кундаковићу реч, у ризик се очигледно упустио вођен снагом вере у ислам, што је велика утеха и за његовог оца. Радио Слободна Европа/[www.slobodnaeuropa.rs/ Cetvrtak, 27. juni/lipanj 2013](http://www.slobodnaeuropa.rs/Cetvrtak, 27. juni/lipanj 2013).

транзитна тачка за терористичке активности у трећим земљама, као преношење терористичких дејстава страних екстремиста на територије држава у региону. Са становишта регионалне безбедности пажњу заслужује и ширење и јачање веза тероризма са организованим криминалом, као веома значајним извором подршке.

Земље у региону, а међу њима и Србија, предузимају опсежне радње у сузбијању етничког и верског екстремизма. Размена обавештајних података, заједничке акције потраге, хапшења екстремиста и суђења (Санџачка група осуђена на 15 и осам година затвора због непријатељског деловања, вођење судског поступка против атентатора у Сарајеву и слично).

Организовани криминал и корупција

Оружани сукоби у прошлости, институционалне слабости држава у региону, транзициони проблеми, системска корупција, проузроковали су појаву и ширење организованог криминала на овим просторима. Организовани криминал на Балкану не признаје ни државне ни етничке границе пошто они који се баве шверцом наркотика, проституцијом и кријумчарењем људи интересује само профит. У бившој Југославији не само да нису прекинули сарадњу и координацију криминалних активности у региону него су оружани сукоби између земаља служили као покретач те активности (заменик албанског министра унутрашњих послова Авенир Пека).

Подземље на Балкану има дугу историју. Његови припадници су на различите и данас још увек нерасветљене начине учествовали у разбијању државних институција у различитим деловима бивше Југославије. У појединим периодима подземље је деловало у спрези с политичким елитама ради подривања саме државе.¹⁶ Пример убиства премијера Зорана Ђинђића 12. марта 2003. године представља екстремни пример колико организовани криминал може утицати на националну безбедност.

Може се рећи да овај проблем представља трајни изазов стабилности и безбедности, јер постоји тесна повезаност између криминалних организација и група екстремних националиста. На простору Балкана делује ланац домаћих и међународних криминалних или других група које су у функцији криминала и сви међусобно тесно сарађују, били они Срби, Хрвати, Албанци, или са подручја Бугарске, Молдавије, Румуније итд. Те криминалне групе показују и спремност за примену насиља, како у вршењу других кривичних дела, тако и у међусобним обрачунима за превласт на тржишту, чиме додатно угрожавају безбедност грађана.

Свакако, организовани криминал не само да омета демократски развој, већ директно дестабилизује привреду и успорава привредни, технолошки и друштвени развој. Као један од начина ефикасне борбе против организованог криминала истице се владавина закона, независно судство и некорумпирани званичници.

Илегална трговина наоружањем у земљама Балкана, посебно на простору Западног Балкана, један је од основних узрока несигурности у региону и представља плодно тло за развој тероризма. Регион Западног Балкана сматра се извориштем трговине

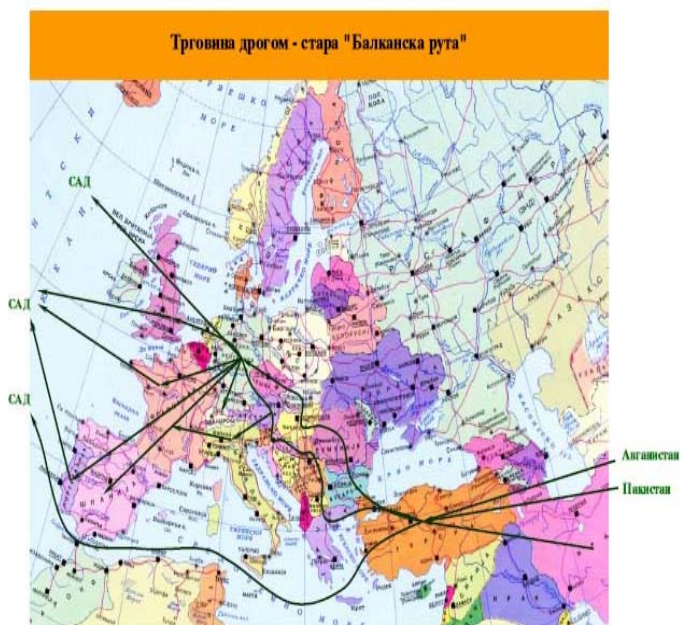
¹⁶ Фатић, А.: *Основни аспекти борбе против организованог криминала*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2005, стр. 65.

оружјем због великих вишкова наоружања преосталих након оружаних конфликта 90-их година, текућег смањења оружаних снага и постојања локалних индустрија за производњу наоружања. Велики део тог наоружања прешао је на црно тржиште. Поред криминалаца, у посед оружја пореклом са западног Балкана долазе терористи и екстремистичке групе. Један од разлога за бригу представља и релативно слаба контрола над експлозивима складиштеним у цивилним и војним складиштима.¹⁷

Активности постојећих криминалних мрежа и слаба контрола граница довели су до интензивирања кријумчарења оружја у региону, али и према западној Европи, Блиском истоку и Средњем истоку. Купци су терористичке и екстремистичке организације, државе под ембаргом УН и друге криминалне групе које га даље препродају.

Борба против илегалне трговине наоружањем, с једне стране, уклања директне претње држави и њеној безбедности, а с друге стране представља и неопходни корак у напорима да се спречи неконтролисано ширење наоружања и у превенцији тероризма.

Трговина наркотицима једна је од основних активности криминалних група у региону данас. Балкан, пре свега, представља транзитну руту за шверц наркотика из Азије у Западну Европу, али су у региону пронађени и производни капацитети (углавном за производњу синтетичких дрога). Пошто је Турска полазна тачка тзв. балканске руте, и у осталим земљама региона често се складиште веће количине наркотика, како би се касније транспортовале на запад или евентуално замениле за оружје.

Слика 4 – Европски путеви кријумчарења дроге

¹⁷ Извор: *Извештај о хуманом развоју Србија 2008*, Регионална сарадња, УНДП.

Након агресије НАТО снага на нашу земљу 1999. године, одласком српских снага безбедности са Косова и Метохије и преузимањем тих послова од стране војних и цивилних снага УН, Косово и Метохија је, захваљујући скоро непостојећој контроли граница, постала главно „складиште” опојне дроге на Балкану. Одатле се дрога дистрибуира према Европи и Америци, а огроман профит који албанска наркомафија остварује тим пословима користи се за набавку оружја.¹⁸

У Светском извештају о дрогама за 2007. годину указује се на појаву нове руте трговине кокаином које нуде криминалне групе које се традиционално баве трговином хероином, а које оперишу тзв. „балканском рутом”.¹⁹ Такође, констатује се да се производња амфетамина помера ка источној Европи, док се значај Холандије, Белгије и Немачке као произвођача смањује.

У најновијем извештају ЕУРОПОЛ-а за 2011. годину наводи се да путем традиционалних рута Балкана албанска, турска и руска мафија пребацују све више дроге, цигарете, оружје и људе. Преко Балкана се у Европску унију убацују хероин, кокаин и синтетичке дроге. Једно од најважнијих чворишта организованог криминала је Косово, а Мађарска је постала транзитна земља за обављање криминалних радњи.²⁰

Могућности за супротстављање трговини наркотицима налазе се у тесној сарадњи безбедносних служби и тужилаштва земаља региона. Неки од облика сарадње представљају и билатерални уговори о сарадњи тужилаштва за организовани криминал закључени 2010. и 2011. године између Србије, Хрватске, Црне Горе и Македоније.

Слика 5 – Путеви кријумчарења дроге на Западном Балкану

¹⁸ Бериша, Х.: *Одбрамбено-безбедносне последице наркоманије и наркотероризма на Косову и Метохију*, магистарски рад, Факултет цивилне одбране, Београд, 2002, стр. 50.

¹⁹ Ibid.

²⁰ www.seebi.eu/izveštaj Europol/05.05.2011.

Илегалне миграције преко својих територија осећају све државе овог региона и деле исте изазове у области управљања и контроле миграција, посебно у борби против илегалних миграција. Проблем региона још увек је у неодговарајућим капацитетима за контролу илегалних граничних прелаза, транспортних терминала, повезаности органа контроле и организованих криминалних група.

Иако је забележен одређени број илегалних миграната из самог региона, регион се чешће користи као транзитна рута за мигранте из трећих земаља у западну Европу, преко Ирана, Турске, Бугарске итд.

Вероватно ће се тај процес наставити и у наредним деценијама имајући у виду економску и политичку ситуацију у државама порекла и друге факторе који мотивишу одлазак, пре свега боље животне прилике, али и толеранција неких држава Западне Европе према илегалном запошљавању.

Гранична и друга отворена питања (ратни злочини и помирења, питање мањина) уско су повезана са територијалним и другим споровима који су и даље актуелни. Један од потенцијалних фактора нестабилности у региону је питање да ли су садашње државне границе коначне или процес још није завршен. Државноправни оквир и границе држава Балкана веома су компликовани и само у 20. веку он је био поприште два светска и неколико регионалних оружаних сукоба, који су се наставили и у 21. веку, с јасно видљивом тенденцијом да регион остане дугорочно кризно жариште.

Процес помирења народа Балкана првенствено ће зависити од решавања управо тих питања. Упоредо с тим, правосуђе земаља у региону бави се сопственим ратним злочинима, и ако покажу спремност и способност да се са њима изборе, то ће бити снажан подстицај процесу помирења. Проблеми мањина присутни су у свакој од држава Балкана. Конкретност проблема и легитимност захтева различитих мањина изражена је у тежњи да остваре већу самоуправу, аутономију или државу (Албанци на Косову и Метохији). Мањине су и даље само иницијална каписла у рукама моћника у изазивању нових и активирању постојећих кризних жаришта.

Изазов је и проналажење правих решења за та питања, јер уколико не буду решени, могли би опет да буду повод за озбиљно нарушавање безбедности на простору Балкана. Евидентно је да се изазови, ризици и претње безбедности стално умножавају и мењају форме и карактер деловања. Одговор на постојеће и нове изазове, ризике и претње безбедности треба тражити на регионалном и међународном нивоу. Јачање безбедности и стабилности на евроатлантском простору позитивно се одражава на консолидовање прилика у државама Балкана. Таква тенденција позитивно утиче и на процес редефинисања њиховог места у новој констелацији међународних односа. Унутрашње промене у већини држава региона условљене су новом војнополитичком реалношћу и опредељењем за развој политичког и економског система устројеног према моделу земаља развијене демократије. Европска опредељеност држава Балкана реална је основа за јачање стабилности и изградњу евроатлантске визије безбедности.

Проблем корупције на Балкану представља једну од главних препрека евроинтеграција држава у региону. Готово у свим државама у бившој Југославији присутан је висок ниво системске корупције. Земље у региону данас, а посебно Србија, предузимају енергичне мере на сузбијању корупције и процесуирању починилаца.

Нови изазови, ризици и претње безбедности

Безбедност земаља Балкана, поред наведених, угрожавају и многи други ризици и претње, с мањом или већом вероватноћом испољавања. Светска финансијска криза и глобална рецесија која је наступила 2008. године показала је да невојни изазови, ризици и претње безбедности све више доминирају и представљају озбиљну претњу. Она је покренула талас економских криза, а самим тим и повећање стопе незапослености, сиромаштва, нестабилности страних улагања, економске неједнакости, као и сиве економије, што је свакако плодно тло за постојање организованог криминала. Сваки покушај да се одреди стратегија за супротстављање новим облицима угрожавања безбедности мора почети јасном проценом зашто се те претње развијају.

Економска криза, која се раширила светом, по својој снази и последицама које ће оставити за собом умногоме утиче на безбедност земаља Балкана. Она је већ успорила економски развој иначе слабије развијенијих земаља региона, додатно је исцрпила ионако слабе економске ресурсе, посебно земаља тзв. Западног Балкана и додатно је утицала на пад стандарда, запосленост и незадовољство брзином решавања социјалних и других питања. Криза у Грчкој најозбиљније прети да угрози безбедност у земљи, али и у региону. Покушаји земаља еврозоне и ММФ да помогну Грчкој нису дали веће резултате, већ неминовно указују на урушавање једне економије, која може бити окидач нарушавању безбедности региона. Све то у значајној мери отежава борбу против организованог криминала и патолошких појава у друштву, које су, између осталог, последица таквог стања као што су малолетничка деликвенција, политички екстремизам, наркоманија итд.

Енергетска безбедност, привредни развој и ефикасност заштите животне средине већ дуго су основни и узајамно повезани циљеви због којих данас ниједна национална економија не може констатовати да је енергетски безбедна. Ради обезбеђења енергије за произвођаче, дистрибутере и друге у енергетском бизнису, отварају се нове могућности, али и нови ризици. Енергетске кризе директно утичу на енергетску и националну безбедност путем смањења енергетске ефикасности, ниже понуде енергената, раста цена и дубоких геополитичких тензија. Смањење производње у земљама потрошачима (које утиче на повећање њихове увозне зависности), недостатак инвестиција у енергетску инфраструктуру и сукоби директно утичу на ниво енергетске безбедности региона. Услед руско-украјинског спора 2009, који је изазвао гасну кризу, привредни системи европских земаља који за своју производњу користе руски гас као енергент заустављени су неколико дана, производња није радила, а поновно покретање захтевало је додатне трошкове. Јасно је да привредни развој није могуће остварити уколико се понуда и тражња енергије не сусретну и да је енергија услов одрживости модерног друштва. Земље Балкана као транзитне земље јесу карика без које није могуће успоставити квалитетну сарадњу у односима произвођач-потрошач енергије и енергената. Уколико ове земље не буду политичке стабилне, компаративна предност доброг геостратегијског положаја коју имају претвориће се у своју супротност. Постаће уско грло развоја, не толико њих самих, колико целог региона. Географски, локација између енергетских ресурса богатих (Русија, Каспијски регион, Блиски исток) и главних енергетских потрошача Западне и Централне Европе чини регион геополитички атрактивним, а енергетски и економски значајним.

Снабдевање питком водом и заштита животне средине неспорно су проблеми и изазови одрживог развоја данашње цивилизације. Загађење водотокова индустријским отпадом и проблеми лоше инфраструктуре прете да земље Балкана доведу у положај увозника воде за пиће. Савремено потрошачко друштво донело је јефтину робу и огромне количине амбалаже која се неконтролисано одлаже и формирају се депоније. Скоро све земље Балкана имају веома слабо развијене пројекте рециклаже отпада, рекултивације земљишта и отпадних вода. И поред економског заостајања за развијеним земљама, приоритет балканских земаља требало би да буде стварање стабилног амбијента у којем су инвестиције заштићене, а привреда заокружена са свим сегментима. Природногеографске карактеристике Балканског полуострва изузетно су повољне и борба за очување природне средине значајно ће одредити будућност региона.

Сагледавајући наведена разматрања и чињенице, очигледно је да се изазови, ризици и претње безбедности умножавају и мењају карактер и форме испољавања.

Безбедносне интеграције

Без обзира на актуелну политичку и безбедносну ситуацију на Балкану све државе на том простору јасно су опредељене ка путу европских или евроатлантских интеграција. У намери да стабилизује регион Балкана, посебно његов западни део, САД и ЕУ покренуле су низ регионалних иницијатива, како би допринели стабилизацији региона и створили услове за бржу интеграцију региона.

Важну карактеристику регионалне сарадње, односно снажан везивни фактор региона представља Европска унија, с којом су све земље региона повезане на овај или онај начин. Део земаља су чланице Уније, остале или су обухваћене политиком проширења ЕУ, или имају посебне уговорне односе са ЕУ. Зато је процес европских интеграција, за оне земље које желе да буду чланице (а то су практично све земље региона), од изузетног значаја како за садржај, тако и за форме и интензитет регионалне сарадње.

Већ смо констатовали да постоји специфична узајамна динамика између процеса интеграције у ЕУ и регионалне сарадње. Улазак у Европску унију истовремено подстиче, али и релативизује значај регионалне сарадње. Проширење ЕУ, као и перспектива приступања земаља Западног Балкана, током овог века прошли су кроз различите фазе, на шта је утицао и паралелни процес „продубљивања” интеграције у Унији и наилазак све интензивније економске кризе, као и кризе еврозоне крајем прошле и почетком ове деценије.

Регионална сарадња на Балкану напредовала је последњих десетак година, развиле су се бројне иницијативе и пројекти – од „крвних политичких” до специјализованих тематских иницијатива у многим областима. Оснивањем Савета за регионалну сарадњу регион је ушао у зрелију фазу мултилатералне сарадње, у којој саме земље региона активно учествују у програмирању, финансирању, мониторингу и реализацији пројеката. Процес сарадње у Југоисточној Европи, као главни политички форум, добио је у Савету за регионалну сарадњу оперативни инструмент, чиме је у извесној, али још увек недовољној мери, превазиђен јаз између договора и одлука на највишем политичком нивоу и њиховог спровођења у дело.

Република Србија се залаже за регионалну сарадњу у области: безбедности и одбране, у заједничкој обуци и ангажовању у мировним и другим операцијама, контролисању евентуалних криза, граничног менаџмента, супротстављању тероризму, организованом криминалу, илегалној миграцији, пролиферацији малог и лаког наоружања, спречавању пролиферације оружја за масовно уништавање, за сарадњу у домену заштите природних ресурса и здравља, и од природних и технолошких катастрофа и другим важним питањима за регионалну безбедност.

Србија даје активни допринос европским интеграцијама у развијању регионалних односа путем: Јадранске иницијативе, Иницијативе за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI), Пакта за стабилност Југоисточне Европе – Процеса сарадње земаља Југоисточне Европе (SEECP), Централноевропске иницијативе (CEI) и Балканске иницијативе. Те иницијативе произлазе из географског, културно-религијског и историјско-геополитичког регионалног развоја Србије и Југоисточне Европе. С обзиром на данашње глобалне геополитичке структуре, важно је развијати и следеће иницијативе: европску (ЕУ, Веће Европе, ОЕСС), евроатлантску (САД, НАТО) и глобалну (УН, Русија, Кина).

Све земље региона су сагласне да су европске интеграције најуспешнији систем за решавање свих важних питања дела Европе којем и Србија припада, посебно укључујући још увек нерешена питања која су кључна за безбедност. Република Србија не може остати изолована ван интеграционих процеса у региону, Европи и свету. Њен национални интерес је укључивање у међународне организације и институције, јер без међународне сарадње нема ни економског, социјалног и културног развоја.

Закључак

Безбедносно окружење несумњиво се променило због политичких и друштвених промена на простору Балкана, тако да овај регион више не представља „црну рупу“ европске безбедности и директну претњу суседним земљама. Чињеница је да и поред свих напора нису елиминисане опасности које ремете безбедност овог региона.

Националистичка осећања, етнички сукоби и велики економски проблеми још увек представљају део политичке реалности региона, што питања безбедности чини још повезанијим са националистичким, верским или социјалним факторима.

Посебно обележје безбедносних процеса у региону представља чињеница да се државе са тог простора све интензивније суочавају са новим изазовима, ризицима и претњама који се јављају као последице глобалних проблема, попут велике светске економске кризе, климатских промена, нелегалне трговине наркотицима, наоружањем и људима, организованог криминала и тероризма, као и верских и етничких екстремизама. Тероризам и експанзија организованог криминала, корупција, недозвољена трговина наркотицима и оружјем, као и трговина људима и даље су сконцентрисани на Косову и Метохији и значајно утичу на стање безбедности држава у региону.

Све израженији покушаји да се редифинише Дејтонски споразум, уз истовремено признавање независности Косова и Метохије, доприносе да овај простор постаје дуготрајни фактор нестабилности у региону.

Такође, потребно је истаћи да преовлађујуће претње за регионалну безбедност, као што су постојање организованог криминала, корупције, сиве економије и других деформација, и даље представљају разлог забринутости за безбедносну ситуацију у предстојећим годинама.

Због сложеног карактера изазова, ризика и претњи безбедности неопходно је да државе Балкана заједничким напорима сузбијају негативне процесе који угрожавају њихову безбедност. Посебан значај за консолидовање мира и стабилности имају регионалне безбедносне иницијативе. Све земље Балкана укључиле су се у највећи број регионалних безбедносних иницијатива, прокламујући високу опредељеност за заједничку борбу против безбедносних претњи. Будући да је стабилност услов за приближавање тог региона Европској унији, изградња заједничких механизма превенције ризика и претњи и управљање кризним ситуацијама важне су претпоставке безбедносног консолидовања и брже демократске транзиције држава Балкана.

Литература

1. Бериша, Х.: *Политичко насиље на Косову и Метохији*, Факултет политичких наука, докторска дисертација, Београд, 2012.
2. Бериша, Х.: *Одбрамбено-безбедносне последице наркоманије и наркотероризма на Косову и Метохији*, Факултет цивилне одбране, магистарска теза, Београд, 2002.
3. East West Institute, *Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године*, Београд, 2002.
4. *Europol & the European Commission, Towards a European Strategy to Prevent Organised Crime*, Working Paper, Europol & the European Commission, Brussels, 2001.
5. Лутовац, З.: *Међународна заједница и косовско питање (1997–1999)*, Нова српска политичка мисао, Нова едиција, VI (3–4).
6. Ђукановић, Д.: „Западни Балкан: Од сукоба до евроинтеграција”, *ФПН Годишњак 2009*, Факултет политичких наука, Београд, 2009.
7. Лутовац, З.: *Међународна заједница и косовско питање (1997–1999)*, Нова српска политичка мисао, Нова едиција, VI (3–4).
8. Klerks, P.: "The network paradigm applied to criminal organisations: theoretical nitpicking or a relevant doctrine for investigators? Recent developments in the Netherlands", Edwards Adam & Peter Gill (ed.) *Transnational Organised Crime: Perspectives on global security*, London-New York, 2003
9. Naylor, R. T. : "Predators, Parasites, or Free-Market Pioneers: Reflections on the Nature and Analysis of Profit-Driven Crime", in: Margaret E. Beare (ed.), *Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption*, University of Toronto Press, Toronto, 2003.
10. Naylor, R. T. .: "Follow-the-Money Methods in Crime-Control Policy", in: Margaret E. Beare (ed.), *Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption*, University of Toronto Press, Toronto 2003

11. Michael L.: "The Organisation of Serious Crimes", in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
12. *Регионална сарадња*, УНДП, Београд, 2008.
13. Fatić, A.: "Security Threats in Southeastern Europe and Ways to Respond to Them", in: Aleksandar Fatić (ed.), *Security in Southeastern Europe*, Grupa za bezbednosnu politiku – Centar za menadžment, Beograd, 2004.
14. Фатић, А.: Основни аспекти борбе против организованог криминала, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2005.
15. Фатић, А.: Питање Косова, ИМПП, Београд, 2006.
16. Штрбац, К.: Студијско предавање у Школи националне одбране 2012, Институт за стратегијска истраживања, Министарство одбране Србије, Београд, 2012.
17. Шушић Б. С.: *Геополитички кошмар Балкана*, ВИЗ, Београд 2004.
18. Woodiwiss, M.: "Transnational organised crime: The global reach of an American concept", in: Adam Edwards & Peter Gill (eds), *Transnational Organised Crime: Perspectives on global security*, Routledge, London, 2003.
19. Woodiwiss, M.: "Transnational Organized Crime: The Strange Career of an American Concept", in: Margaret E. Beare (ed.), *Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering, and Corruption*, University of Toronto Press, Toronto, 2003.
20. www.rts.rs/ Томислава Николића, Томислава, председнике Републике Србије на генералној скупштини УН поводом расправе о МКТЈ, 11.04.2013.
21. www.rts.rs/Dosije "Žuta kuća": Haški tribunal uništio dokaze, 12.06.2012
22. www.slobodnaevropa.rs/ Четвртак, 27. juni/lipanj 2013.
23. <http://www.Standard.rs/vladimir.dimitrijevic-poruke/17.04.2004>
24. <http://bs.wikipedia.org/>
25. www.republikasrpska.org/biblioteka/otadzbinski.../el-mudzahedin/05.05.2011
26. www.seebi.eu/izveštaj Europol/05.05.2011